

DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

15. september 2011 *

I sag C-155/10,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Supreme Court of the United Kingdom, tidligere House of Lords (Det Forenede Kongerige), ved afgørelse af 24. marts 2010, indgået til Domstolen den 2. april 2010, i sagen:

Williams m.fl.

mod

British Airways plc,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, A. Tizzano, og dommerne J.-J. Kasel, A. Borg Barthet, E. Levits (refererende dommer) og M. Berger,

generaladvokat: V. Trstenjak
justitssekretær: ekspeditionssekretær L. Hewlett,

* Processprog: engelsk.

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 14. april 2011,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Williams m.fl. ved J. McNeill, QC, og barrister M. Ford
- British Airways plc ved C. Jeans og A. Short, QC
- den danske regering ved V. Pasternak Jørgensen og C. Vang, som befuldmægtigede
- Europa-Kommissionen ved M. van Beek og N. Yerrell, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 16. juni 2011,

afsagt følgende

Dom

- ¹ Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 7 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EUT L 299, s. 9) og af § 3 i aftalen, der er bilagt Rådets direktiv 2000/79/EF af 27. november 2000 om iværksættelse af den europæiske aftale om tilrettelæggelse af arbejdstiden for mobile arbejdstagere i

civil luftfart, som er indgået af Sammenslutningen af Europæiske Luftfartsselskaber (AEA), European Transport Workers' Federation (ETF), European Cockpit Association (ECA), Den Europæiske Organisation for Regionale Luftfartsselskaber (ERA) og Den Internationale Charterflysammenslutning (IACA) (EFT L 302, s. 57, herefter »den europæiske aftale«).

- 2 Anmodningen er blevet indgivet under en sag mellem Sally Williams m.fl. og deres arbejdsgiver, British Airways plc (herefter »British Airways«), vedrørende lønnen udbetalt i forbindelse med deres årlige betalte ferie.

Retsforskrifter

EU-retlige forskrifter

- 3 Artikel 7 i direktiv 2003/88 med overskriften »Årlig ferie« har følgende ordlyd:

»1. Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at alle arbejdstagere får en årlig betalt ferie af mindst fire ugers varighed i overensstemmelse med de kriterier for opnåelse og tildeling heraf, som er fastsat i national lovgivning og/eller praksis.

2. Den minimale årlige betalte ferieperiode kan ikke erstattes med en finansiel godtgørelse, medmindre arbejdsforholdet ophører.«

4 § 3 i den europæiske aftale lyder som følger:

»1. Mobile arbejdstagere i civil luftfart er berettigede til mindst fire ugers årlig ferie med løn i overensstemmelse med de betingelser, der i national lovgivning og/eller praksis gælder for optjening og afholdelse af ferie.

2. Den minimale årlige betalte ferieperiode kan ikke erstattes med en finansiel godtgørelse, medmindre arbejdsforholdet ophører.«

Nationale bestemmelser

5 Bestemmelser om civil luftfart (arbejdstid) fra 2004 (Civil Aviation (Working Time) Regulations 2004 (*Statutory Instruments* 2004 nr. 756, herefter »Aviation Regulations 2004«)) bestemmer:

»4. (1) Et besætningsmedlem har ret til mindst fire ugers årlig ferie med løn eller en forholdsmæssig del af fire uger, hvis ansættelsesperioden har været på under et år.

(2) Ferie, som et besætningsmedlem er berettiget til i henhold til denne regulation,

(a) kan afholdes i intervaller

(b) kan ikke erstattes med en finansiell godtgørelse, medmindre besætningsmedlemets ansættelsesforhold ophører.«

6 Ifølge Regulation 9 i Aviation Regulations 2004 skal enhver arbejdsgiver sikre, at

»[...] i hver måned

(a) må ingen person, som han har ansat, arbejde som besætningsmedlem i løbet af vedkommendes arbejdstid, hvis personens samlede blokflyvetid i den periode på 12 måneder, der udløber ved udgangen af måneden forud for den pågældende måned, overstiger 900 timer, og

(b) må intet besætningsmedlem, som han har ansat, have et samlet antal arbejdstimer på mere end 2000 timer i den periode på 12 måneder, der udløber ved udgangen af måneden forud for den pågældende måned«.

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 7 Sagsøgerne i hovedsagen er piloter, der er ansat ved British Airways. Deres arbejdsvilkår forhandles af British Air Line Pilots Association (BALPA) med British Airways. Disse arbejdsvilkår er indeholdt i et Memorandum of agreement af 1. april 2005 (herafter »MOA«).
- 8 I henhold til MOA består piloters løn af tre dele. Den første del er et fast årligt beløb. Den anden og tredje del består af tillæg, der varierer dels i forhold til flyvetid, hvor tillægget beregnes på basis af 10 GBP pr. planlagt flyvetime, dels i forhold til tiden tilbragt væk fra basen, hvor tillægget er 2,73 GBP pr. time. Tillægget for flyvetid beskattes i sin helhed, mens 82 % af tillægget for tiden tilbragt væk fra basen anses for godtgørelse for omkostninger, og kun 18 % anses for løn og beskattes.
- 9 En pilots flyvetid afhænger af tildelte flyveruter og flyveplaner. Ifølge Supreme Court of the United Kingdom drejer det sig om ca. 15 dage om måneden.
- 10 I henhold til MOA fastsættes betalingen for den årlige ferie alene på grundlag af den første bestanddel af lønnen, dvs. det faste årlige beløb.
- 11 Sagsøgerne har gjort gældende, at betalingen for den årlige ferie i henhold til EU-retten skal ske på grundlag af deres samlede løn, herunder tillæggene.

- 12 Employment Tribunal og Employment Appeal Tribunal gav sagsøgerne medhold heri. Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) tiltrådte derimod British Airways' modsatte synspunkt og fandt, at kun det årlige faste beløb var løn.
- 13 Den forelæggende ret har udtrykt tvivl om forståelsen af udtrykket »årlig betalt ferie« og om adgangen til i national lovgivning og praksis at opstille »betingelser for optjening og afholdelse af en sådan ferie«.
- 14 Det er på denne baggrund, at Supreme Court of the United Kingdom har besluttet at udsætte sagen og stille Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) I henhold til a) artikel 7 i [Rådets] direktiv 93/104/EF [af 23. november 1993 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EFT L 307, s. 18), som ændret ved Europa-Parlamentet og Rådets direktiv 2000/34/EF af 22. juni 2000 (EFT L 195, s. 41)] og artikel 7 i direktiv 2003/88 [...] og b) § 3 i den europæiske aftale [...]:
- a) I hvilket omfang, om overhovedet, definerer eller opstiller europæisk ret betingelser for arten og/eller niveauet af de betalinger, der skal foretages for perioder med årlig betalt ferie, og
- b) i hvilket omfang, om overhovedet, kan medlemsstaterne fastsætte, hvorledes sådanne betalinger skal beregnes?

- 2) Er det navnlig tilstrækkeligt, at den skete betaling i henhold til national ret og/eller praksis og/eller i henhold til kollektive aftaler og/eller kontraktordninger, der er forhandlet mellem arbejdsgivere og arbejdstagere, gør det muligt for arbejdstageren og tilskynder vedkommende til at afholde og nyde — i ordenes bredeste forstand — hans eller hendes årlige ferie, og ikke indebærer nogen mærkbar risiko for, at arbejdstageren ikke vil gøre dette?

- 3) Eller kræves det, at betalingen skal enten
 - a) svare nøjagtigt til eller

 - b) i vidt omfang være tilsvarende arbejdstagerens »normale« løn?

- 4) Såfremt spørgsmål 3) a) eller b) besvares bekræftende: Er den relevante foranstaltning eller sammenligning
 - a) den løn, som arbejdstageren ville have tjent under den pågældende ferieperiode, hvis han eller hun havde været på arbejde i stedet for på ferie, eller

 - b) den løn, som han eller hun tjente under en anden, og i givet fald hvilken, periode, hvor han eller hun var på arbejde?

- 5) Hvorledes skal »normal« eller »tilsvarende« løn vurderes under omstændigheder, hvor
- a) en arbejdstagers løn, mens vedkommende er på arbejde, suppleres, hvis og i det omfang han eller hun udøver en bestemt aktivitet
 - b) der er en årlig eller en anden grænse for det omfang eller den tid, hvorunder arbejdstageren kan udøve denne aktivitet, og grænsen allerede er blevet overskredet eller næsten overskredet på det tidspunkt/de tidspunkter, hvor der afholdes årlig ferie, således at arbejdstageren faktisk ikke ville have kunnet udøve aktiviteten, hvis han havde været på arbejde i stedet for på ferie?»

Om de præjudicielle spørgsmål

- ¹⁵ Med disse spørgsmål, som behandles samlet, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om der af artikel 7 i direktiv 2003/88 og af § 3 i den europæiske aftale fremgår anvisninger, og i givet fald hvilke, med hensyn til retten til løn under den årlige ferie for piloter ansat ved luftfartsselskaber.
- ¹⁶ Det skal indledningsvis understreges, dels at formålet med både direktiv 2000/79 og 2003/88 er tilrettelæggelse af arbejdstiden af hensyn til de ansattes sikkerhed og sundhed, dels at ordlyden af § 3 i den europæiske aftale indholdsmæssigt er identisk med artikel 7 i direktiv 2003/88. Det følger heraf, således som generaladvokaten har anført i punkt 43 i forslaget til afgørelse, at de principper fra retspraksis, som

Domstolen har udviklet i forbindelse med fortolkningen af sidstnævnte bestemmelse, kan overføres på § 3 i den europæiske aftale. Fortolkningen af artikel 7 i direktiv 2003/88 må imidlertid ske under hensyntagen til såvel ordlyden af som formålet med bestemmelsen.

- 17 Ordlyden af artikel 7 i direktiv 2003/88 siger ikke udtrykkeligt noget om, hvilken løn en arbejdstager har krav på i forbindelse med sin årlige ferie. Retspraksis understreger imidlertid, at det fremgår af ordlyden af artikel 7, stk. 1, som ikke kan fraviges, at enhver arbejdstager har krav på mindst fire ugers årlig betalt ferie, og at denne ret til årlig betalt ferie må anses for et særligt vigtigt princip i Fællesskabets socialret (jf. dom af 20.1.2009, forenede sager C-350/06 og C-520/06, Schultz-Hoff m.fl., Sml. I, s. 179, præmis 22 og 54 og den deri nævnte retspraksis).
- 18 Retten til en sådan årlig ferie med løn fremgår endvidere udtrykkeligt af artikel 31, stk. 2, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, som i medfør artikel 6, stk. 1, TEU har samme juridiske værdi som traktaterne.
- 19 Domstolen har i denne sammenhæng allerede haft lejlighed til at præcisere, at udtrykket »årlig betalt ferie« i artikel 7, stk. 1, i direktiv 2003/88 betyder, at løn under den årlige ferieperiode i direktivets forstand fortsat skal udbetales, og at arbejdstageren med andre ord skal modtage sin normale løn under denne hvileperiode (jf. dom af 16.3.2006, forenede sager C-131/04 og C-257/04, Robinson-Steele m.fl., Sml. I, s. 2531, præmis 50, og dommen i sagen Schultz-Hoff m.fl. præmis 58).
- 20 Formålet med kravet om betaling af årlig ferie er at stille arbejdstageren under denne ferie i en tilsvarende situation lønmæssigt som under arbejdsperioder (jf. dommen i sagen Robinson-Steele m.fl., præmis 58, og dommen i sagen Schultz-Hoff m.fl., præmis 60).

- 21 Som generaladvokaten har præciseret i punkt 90 i forslaget til afgørelse, følger det af ovennævnte, at den årlige ferieløn principielt skal beregnes således, at den svarer til arbejdstagerens normale løn. Heraf følger også, at en finansiel godtgørelse ikke opfylder de EU-retlige krav, hvis dens størrelse kun lige netop gør det muligt at udelukke enhver væsentlig risiko for, at arbejdstageren ikke afholder sin ferie.
- 22 Når en arbejdstagers løn består af flere dele, kræver det imidlertid en nærmere undersøgelse at fastslå denne normale løn, og dermed det beløb, som arbejdstageren har ret til under sin årlige ferie. Dette er tilfældet for lønnen til piloter ansat ved luftfartselskaber, hvor lønnen er sammensat af et årligt fast beløb og af tillæg, som varierer i forhold til flyvetiden og tiden tilbragt væk fra basen.
- 23 Det må i den forbindelse konstateres, at selv om strukturen af en arbejdstagers normale løn som sådan henhører under bestemmelser og praksis, der er reguleret ved medlemsstaternes ret, kan denne ikke have nogen virkning på arbejdstagernes ret til, som anført i denne doms præmis 19, i sin periode med hvile og afslapning at nyde tilsvarende økonomiske vilkår som under udførelsen af sit arbejde.
- 24 Således skal enhver ulempe, som er forbundet med udførelsen af de opgaver, som påhviler arbejdstageren i henhold til hans ansættelseskontrakt, og som kompenseres med en godtgørelse, der indgår i beregningen af arbejdstagerens samlede løn, for piloters vedkommende f.eks. flyvetiden, nødvendigvis indgå i det beløb, som arbejdstageren har krav på under sin årlige ferie.
- 25 Derimod skal de dele af arbejdstagerens samlede løn, som udelukkende har til formål at dække lejlighedsvis eller accessoriske omkostninger, som indtræder i forbindelse

med udførelsen af de opgaver, som påhviler arbejdstageren i henhold til hans ansættelseskontrakt, såsom udgifter forbundet med den tid, piloter er nødsaget til at tilbringe væk fra basen, ikke tages i betragtning ved beregningen af ferielønnen.

- ²⁶ I denne forbindelse påhviler det den nationale ret at bedømme sammenhængen mellem de forskellige dele af arbejdstagerens samlede løn og de opgaver, der påhviler ham i henhold til hans ansættelseskontrakt. Bedømmelsen skal tage udgangspunkt i et gennemsnit i en repræsentativ referenceperiode og foretages i lyset af det princip, der er udviklet i førnævnte retspraksis, ifølge hvilken direktiv 2003/88 behandler retten til årlig ferie og retten til betaling herfor som to dele af samme rettighed (jf. dommen i sagen Robinson-Steele m.fl., præmis 58, og dommen i sagen Schultz-Hoff m.fl., præmis 60).
- ²⁷ Det bemærkes, at Domstolen allerede har fastslået, at en arbejdstager, der arbejdede som overordnet kabinebesætningsmedlem for et luftfartsselskab, og som på grund af graviditet midlertidigt blev overflyttet til tjeneste på landjorden, havde krav på under forflyttelsen at bibeholde ikke alene sin grundløn, men også de lønelementer eller tillæg, som knyttede sig til hendes erhvervsmæssige status. Som følge heraf skulle tillæg, der knyttede sig til den pågældendes ledelsesfunktion, hendes anciennitet og erhvervsmæssige kvalifikationer fortsat oppebæres (jf. i denne retning dom af 1.7.2010, sag C-471/08, Parviainen, Sml. I, s. 6533, præmis 73). Denne retspraksis finder også anvendelse på en arbejdstager, som er fritaget for at arbejde under graviditet (jf. dom af 1.7.2010, sag C-194/08, Gassmayr, Sml. I, s. 6281, præmis 65).
- ²⁸ Det følger heraf, at ud over de dele af den samlede løn, som er nævnt i denne doms præmis 24, bevarer en arbejdstager under sin årlige betalte ferie de dele, som vedrører hans personlige og erhvervsmæssige status som pilot i et luftfartsselskab.

- 29 Endelig skal det præciseres, at både direktiv 2003/88 og den europæiske aftale kun fastsætter en minimumsbeskyttelse med hensyn til arbejdstagernes ret til ferieløn.
- 30 Der er således ingen bestemmelse i EU-retten, som forhindrer medlemsstaterne eller, i givet fald, arbejdsmarkedets parter i at gå ud over den EU-retlige minimumsbeskyttelse af arbejdstageren og fastsætte bevarelse af alle dele af den samlede løn, som vedkommende har krav på i arbejdsperioden (jf. i denne retning Parviainen-dommen, præmis 63).
- 31 De forelagte spørgsmål skal derfor besvares med, at artikel 7 i direktiv 2003/88 og § 3 i den europæiske aftale skal fortolkes således, at en pilot, som er ansat af et luftfartsselskab, har ret til under sin årlige ferie at bevare ikke alene sin grundløn, men også dels alle de dele, som er forbundet med udførelsen af de opgaver, som påhviler ham ifølge hans arbejdskontrakt, og som kompenseres med en godtgørelse, der indgår i beregningen af den samlede løn, dels alle de dele, som vedrører hans personlige og erhvervsmæssig stilling som pilot ved et luftfartsselskab. Det tilkommer den nationale ret at bedømme, hvorvidt de forskellige dele af denne arbejdstagers samlede løn opfylder disse kriterier.

Sagens omkostninger

- 32 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Første Afdeling) for ret:

Artikel 7 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden og § 3 i aftalen, der er bilagt Rådets direktiv 2000/79/EF af 27. november 2000 om iværksættelse af den europæiske aftale om tilrettelæggelse af arbejdstiden for mobile arbejdstagere i civil luftfart, som er indgået af Sammenslutningen af Europæiske Luftfartsselskaber (AEA), European Transport Workers' Federation (ETF), European Cockpit Association (ECA), Den Europæiske Organisation for Regionale Luftfartsselskaber (ERA) og Den Internationale Charterflysammenslutning (IACA), skal fortolkes således, at en pilot, som er ansat ved et luftfartsselskab, har ret til under sin årlige ferie at bevare ikke alene sin grundløn, men også dels alle de dele, som er forbundet med udførelsen af de opgaver, som påhviler ham ifølge hans arbejdskontrakt, og som kompenseres med en godtgørelse, der indgår i beregningen af den samlede løn, dels alle de dele, som vedrører hans personlige og erhvervsmæssige stilling som pilot ved et luftfartsselskab.

Det påhviler den nationale ret at bedømme, hvorvidt de forskellige dele af denne arbejdstagers samlede løn opfylder disse kriterier.

Underskrifter